

פניני הפרשה

פנינים נפלאים לפרשת האזינו

שנלקטו ע"י הרב אברהם פוליאס

גליון מס' 305

הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי יְיָ (פרק ל"ב פסוק א')

למה כתוב אצל השמים "ואדברה" בלשון יחיד?

ותירץ בספר דברך נצב בשמים לפי שבתורה שבכתב נכלל הרבה פרטים ודקדוקי מצות בפסוק א' אבל בתורה שבע"פ נפרטו כל פרט ופרט בפ"ע במסכת מיוחדת ומה שאמר "ואדברה" בתוספת ה' וחצי הפסוק הראשון הכל באות ה' האזינו השמים ואדברה הוא נגד ה' חלקי התורה שבכתב וחצי השני מתחלת בוא"ו והן ו' סדרי משנה כתוב בחלקו בלבד והושמט מש"כ ע"ד הנסתר.

שם:

למה דיבר משה עם השמים לנכח ועם הארץ בנסתרה?

וביאר רבינו בחיי מפני שהיה מתקרב אל השמים ומתרחק מן הארץ כי ביום מותו היה זה וכן בכל הדברים מתחילת נצבים שקבץ כל ישראל ואמר להם אתם נצבים היום, גם פר' וילך שהזכיר בה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, וגם פרשה זו שכתוב בה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים, גם בפרשת וזאת הברכה שכתוב בה לפני מותו הכל ביום אחד והוא יום מותו והפרשיות כולן דבקות בענינים רבים וגדולים ונפלאים וראויין להעשות בימים רבים ונעשו כלן בדרך נס ביום אחד ודע כי כלל הפרשה הזאת וכו' מגיד להם מראשית אחרית ואת כל הקורות אותם לעד והתחיל מבריאת העולם וסיים בענין ימות המשיח וזהו שאמר זכור ימות עולם וכו'.

שם:

מה טעם נקט הכתוב לגבי שמים לשון נוכח האזינו ולגבי ארץ לשון נסתרה ותשמע?

וביאר הגר"א הלפרין שמצינו בגמרא כי יקירי ירושלים לא היו מסכימים לחתום בתור עדים עד אשר ידעו מי יהיה העד השני אשר יחתום יחד עמהם, ולפיכך משפנה משה רבנו אל השמים וביקש ממנו כי יהיו עדים בדבר שמתרה הוא בישראל (רש"י) הודיע להם תיכף מי יהיה העד השני, ו"תשמע הארץ" הארץ גם היא תשמע ותעיד.

יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב (פרק ל"ב פסוק ב')

כתוב ברש"י ד"ה "כשעירים" לשון רוח סערה, כתרגומו כרוחי מטרא, מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם, אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן.

למה בספרי נאמר כי שעירים רומז לשעירי יום הכיפורים והתורה מכפרת כשעירי יום הכיפורים?

וביאר הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"א) האומר שבזמן בית המקדש, נתכפרו כל הד' חילוקי כפרה על ידי שעיר המשתלח (עי' בגמ' יומא פו.). וזו כוונת הספרי כשעירים עלי דשא, התורה הקדושה יש לה כח של כל השעירים גם של שעיר המשתלח המכפר על חילול ה' כי בכוח לימוד התורה אפשר לתקן את כל החטאים אפילו חטא חילול ה' ח"ו על ידי שעירים.

שם:

כתב הנצי"ב "יערף כמטר לקחי" זהו לימוד ההלכות בעומק ובמלחמתה של תורה, "תזל כטל אמרתי" אלו הם דברי אגדה, והקדים הכתוב את לימוד ההלכות הקשה והמעמיק ללימוד האגדות הנוח "כטל" ללמד שכל זמן שלא השתקע האדם בעמל התורה המכונה לקחי אין לו לעסוק בענייני דרוש הנאמרים כטל, כיון שנזח וקל לטעות ולהטעות בהם.

ועוד ביאר השפת אמת שתחילה צריך האדם לעמול וללמוד מתוך יגיעה וצער שנאמר "יערף כמטר לקחי" ולשון קשה, ורק לאחר מכן הוא זוכה שהתורה תתברך במעיו "תזל כטל אמרתי" כנאמר תחילתו מר וסופו מתוק.

הַצֹּר תַּמִּים פְּעָלוֹ כִּי כָל דַּרְכוֹי מִשְׁפָּט קִל-אֲמוּנָה וְאִין עוֹל צְדִיק וְיִשָּׁר הוּא (פרק ל"ב פסוק ד')

מה שבח הוא למשפטי הקב"ה שאין בהם עוול וכי במשפטי בני אדם מותר שיהיה עוול?

וביאר ר' חיים שמואלביץ על הפסוק "קרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה'" (יומא ב יג) מפרש רש"י קרעו לבבכם ולא תצטרכו לקרוע בגדיכם מחמת אבל, והפסוק מתייחס אל קרוביו של הנפטר באומרו להם שאם ישובו אל ה' לא יצטרכו לקרוע בגדיהם, וכיון שלא ימותו קרוביהם, ולכאורה דבר פלא הוא כיצד תועיל תשובתם להציל את קרובם ממיתה הרי אם חטא ופשע הקרוב עד שנגזרה עליו מיתה כיצד תועיל תשובתם להצילו מהעונש, הם הם הדברים היות ומצד שלימות משפטי ה' הם יתכנו רק אם "צדקו יחדיו", והעונש וכל פרטיו וכל הנגרר והמסתעף הוא בצדק ואמת הרי אם ישובו בני המשפחה בתשובה שלימה שוב לא יהיו הם חייבים בעונש וממילא לא ניתן יהיה להעניש את קרובם ולהמיתו כדי שלא יצטערו ויסבלו בסיבתו, הרי שתשובתם תביא לכך שלא יצטרכו לקרוע בגדיהם ולהתאבל.

שם:

מה שבח הוא להקב"ה שמה שנאמר "ואין עול" שאינו עושה עול דבר שלא יאה לשבח בו גם איש בשר ודם?

וביאר ר' ישראל מסלנט שכאשר במלכותא דארעא באים להעניש אדם על חטאו דנים רק גופו של נאשם ואף כי בני משפחתו ומקורביו יסבלו ויצטערו מגזר הדין לא נמנעים מחריצת דינו לחומרא, ולא כן הוא במלכותא דרקיעא כי קודם שיעניש הקב"ה את החוטא יביט אל קרוביו אם עלול מישהו להפגע, ואם מגיע לו הצער הזה, "כי כל דרכיו משפט", והן על הנידון עצמו והן על קרוביו, וא-ק אמונה ואין עול", ומשפטו כי כל אחד יקבל רק עונשו המגיע לו ולא יותר.

שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל (פרק ל"ב פסוק ה')

כתוב בגמרא סנהדרין (כו.) ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא, פגע בהו ריש לקיש איטפיל בהדייהו, אמר איזיל איחזי היצי עבדי עובדא, חזייה לההוא גברא דקא כריב (חורש), אמר להן כהן וחורש, אמרו לו יכול לומר אגיסטון אני בתוכו, (שכיר והקרקע של נצרי הוא רש"י), תו חזייה לההוא גברא דהווה כסח בגרמי, אמר להן כהן וזומר, א"ל יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך, אמר להם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות, אמרי טרודא הוא דין (קנתרן הוא זה ומטריח בדבריו רש"י) כי מטו להתם סליקו לאיגרא, שלפוח לדרגא מתותיה, אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה בני אדם חשודין על השביעית כשרין לעבר השנה.

מדוע המתין ריש לקיש עד שסילקו את הסולם מלפניו ולא נכנס מיד לרבי יוחנן לטעון כי חשודים הם על השביעית?

וביאר הנודע ביהודה שמתחילה דן אותם ריש לקיש לכף זכות שהם אוהבי הבריות ואין רואים דבר חובה על שום אדם, אבל כאשר נוכח בהתנהגותם כלפיו, הסיק הוא כי לימוד הזכות שלימדו על החורש והזומר נובע בגלל שמזלזלים הם בשביעית, ועל כן בא לפני רבי יוחנן בטענה, ועל כך אמר שלמה המלך, מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם" (משלי יז טו) מה פשר הגדרת הכתוב "גם שניהם", אבל המצדיק רשע, עוד אפשר לומר כי עושה הוא זאת מתוך לימוד זכות ואהבת הבריות, אבל אם בעת ההוא גם "מרשיע צדיק" הרי זו הוכחה שמה שהוא "מצדיק רשע" אין זה נובע ממעלת לימוד זכות שבו, אלא על כרחך שזה נובע מחמת שמזלזל הוא במעלות המצוות, ולכן "תועבת ה' גם שניהם".

ימצאהו בארץ מדבר ובתתו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (פרק ל"ב פסוק ו')

למה נאמר בארץ מדבר ולא אמר במדבר?

וביאר רבינו בחיי שהכבוד התחיל עמהם ליכנס עמהם במדבר איתם שהוא בקצה המדבר, וזהו בארץ מדבר בארץ הסמוכה למדבר, וכן תמצא בסדר ויהי בשלח ויסעו מסוכות ויחנו באיתם בקצה המדבר והיה הולך לפניו יומם, ולשון ימצאהו כולל שתי לשונות לשון מציאה ולשון ספוק

נדעת התרגום, וירצה לומר כי הכבוד מצאם בארץ מדבר וספק צרכיהם.

חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים עם חלב כליות חטה ודם ענב תשתה חמר (פרק ל"ב פסוק י"ד)

למה הזכיר כאן בני בשן? ולמה כתיב ב' פעמים עם ובכולן כתיב בוי"ו?

וביאר בספר טעמא דקרא שהפסוק מדבר על ג' ארצות שבארץ ישראל שבפ"ט דשביעית יהודא ועבר הירדן וגליל, וחמאת בקר וחלב צאן, קאי על גליל ששם היה עיקר זבת חלב ודבש, כמו שכתוב במגילה (ו). לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של ציפורי (ובירושלמי דביכורים פ"א ה"ח ט"ז) מיל חזור חזור לציפורין הן הן ארץ זבת חלב ודבש, עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים, קאי על עבר הירדן שהיא ארץ מקנה, ושם היה הברכה על הבהמות, כמו שכתוב במנחות (פ"ז א') אילים ממואב, והוא מארץ סיחון ועוג שעמון ומואב טהרו בסיחון (עי' רש"י יבמות ט"ז א' ד"ה עמון ומואב), ולכן נקט אילים בני בשן שהוא ארץ סיחון ועוג, עם חלב כליות חטה ודם ענב תשתה חמר קאי על ארץ יהודא ששם היה עיקר הברכה על התבואה והפירות כמו שכתוב בכתובות (קי"ב). סאה ביהודא עושה ה' סאין משמע דוקא ביהודא ובאדר"נ ספכ"ז בראשונה היו אומרים דגן ביהודא ותבן בגליל ומוץ בעבה", וכל פעם שמתחיל ארץ אחרת כתיב עם.

וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו (פרק ל"ב פסוק י"ט)

כתוב בכתובות (ח): דור שהאבות מנאצים להקב"ה כועס על בניהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים, פירש"י וירא ה' מה עשו אבות וינאץ מכעס שהכעיסוהו וגרמו לו לפקוד על בניהם ובנותיהם.

לכאורה הוציאו חז"ל את הפסוק מפשטי' דמשמע דמכעס קאי על בניו ובנותיו ולא על האבות? וביאר בספר טעמא דקרא שאין חז"ל מוציאים הפסוק מפשטי' ויתבאר על פי תדא"ז פכ"ד בנ"א שעוברין כו' ודכין אותי עליהם ולא עוד אלא שאומרים לי מפני מה מתו בניך בחיך וכו' ולא די לבני אדם שמתים בניו בחייו אלא שדנין אותו עליהם, ע"ש ומבואר שתובעין לאדם למה מתו בניו בעונותיו, וזהו וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ממה שהוצרך לכעוס על בניו ובנותיו ולהמיתם ועל זה כועס על האדם וממילא מוכח שדור שהאבות מכעיסין כועס על בניו ובנותיו ומתים כשהם קטנים.

ראו עתה כי אני הוא ואין אלקים עמדי אני אמית ואחיה מסצתי ואני ארפא ואין מידי מציל (פרק ל"ב פסוק ל"ט)

לכאורה אין כל קשר בין מקרא זה לדברים שלפניו, ועוד מהו שאמר ראו עתה למה דוקא עתה? וביאר בספר מעלות התורה שמספר הרקיעים הוא תתקנ"ה, ובתתק מהם נמצאים גם מלאכים ובני האדם רקיעים העליונים אין רשות לשום מלאך להמצא ואין עוד מלבדו, וסימן לכך הוא הפסוק מ"הן לה' אלקיך השמים" ו"הן" כמנין הרקיעים העליונים, וצא בדוק שמנין הפסוקים בספר דברים גם הוא תתקנ"ה, ומתחילת הספר עד הפסוק זה מספרם הוא תת"ק, וביאור הענין כי בכל פסוק מספר דברים הבקיע משה רבינו רקיע אחד עד בואו אל פסוק זה אשר ממנו מתחילים הנ"ה האחרונים, ואז הבחין כי בנ"ה הרקיעים העליונים אין עוד מלבדו, ועל זה אמר "ראו עתה כי אני הוא ואין אלקים עמדי".

עלה אל הר העברים הזה הר נבו אשר בארץ מואב אשר על פני ירחו וראה את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל לאחזה (פרק ל"ב פסוק מ"ט)

הנה משה רבינו נפטר בחלק ראובן ונקבר בחלק גד כמו שכתוב בסוטה (י"ג): ואמרו שם דהר נבו בחלק ראובן, ואם כן צריך לומר דהוא מעמון ומואב שטהרו בסיחון.

למה כתוב כאן ארץ מואב?

וביאר בספר טעמא דקרא דבא לומר שעבר הירדן עדיין לא נתקדשה בקדושת ארץ ישראל עד

שכיבש יהושע כל האח, ולכן נקראת עדיין אח מואב ומותר היה למשה רבינו ליכנס בה, תדע

דהא גם בארץ גושן שישובו שם בני ישראל במצרים נתקדשה אחר כך בקדושת ארץ ישראל, כמו שכתוב בתוספתא מובא ברד"ק יהושע (י"א ט"ז ובכו"פ פי"א) ועם כן דעד שלא נתקדשה הוי כמו חוץ לארץ ממש ולא דמו לארץ ישראל עצמה דגם עד שלא נתקדשה יש בה קדושה עצמית.

ומת בהר אשר אתה עלה שמה והאסף אל עמייך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו (פרק ל"ב פסוק נ')

כתוב ברש"י ד"ה "כאשר מת אהרן אחיך" באותה מיתה שראית וחמדת אותה, שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי, וראה בנו בכבודו, א"ל משה, אהרן אחי, עלה למטה, ועלה, פשוט ידך, ופשוט, פשוט רגליך, ופשוט, עצום עיניך, ועצם, קמוץ פיך, וקמץ והלך לו, אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו.

מה ראה משה במיתה זו שכל כך חמד בה והשתוקק לה, וכי את טכס העליה למיתה היה צריך? וביאר הרב מפוניבז שידוע הוא שאדם בעולמו חייב לחיות על פי ה' ולקיים מצוותיו ואילו במיתתו הוא נפטר מן המצוות, ובמיתת אהרן נתחדש שיש גם מיתה על פי ה' ולא פטירה שהיא הסתלקות בלבד כי אם מילוי ציונים ופקודות ה' אחת לאחת, ומשה אומר לו במצות ה' "עלה למיטה" והוא מקיים ועולה, "פשוט ידך" והוא פושט, וכן הלאה, וראה משה מיתה שכזו ונתאוה לה אף הוא וביקש למות דוקא "על פי ה'", ולפיכך צוה לו הקב"ה "עלה אל הר העברים הזה וכו' ומות בהר", "מות" דייקא, כמצווה ועושה, כפי שאכן נאמר בו לבסוף "וימת שם עבד ה' בארץ מואב על פי ה'" (להלן לד ה), כמו שראה וחמד לעצמו.

הפטרת שבת שובה

שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב וישלמה פרים שפתינו (הושע י"ד ב'-ג')

מדוע ההפטרה מתחילה בלשון יחיד "שובה ישראל" ובהמשך נוקט הכתוב בלשון רבים "קחו עמכם דברים"?

וביאר בספר העיון יעקב שהרמב"ם בהלכות תשובה מפרש את דרכי השב בתשובה שהוא צועק ובוכה ומתחנן כל הימים מעטים מאד הם האנשים שיכולים לעמד בכך ולשוב בתשובה מעולה ומושלמת כזו אך אם יש אדם אחד שעושה זאת הוא מסיר את חרון האף מכל העולם כלו וכך אמרו חז"ל (יומא פו): תניא היה רבי מאיר אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כלו שנאמר ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו אדם אחד חוזר בתשובה והקב"ה מוחל לכל העולם בעבורו כיצד נתן לומר שבשל תשובתו של אדם אחד נמחל לכל הרוצחים והפושעים על זדונותיהם כלום כאשר רב פלוני חוזר בתשובה הופכים כל ראשי המאפיה לזכים וטהורים? אלא אומר העיון יעקב הכונה שתשובה של אחד היא במקום תשובה של אחרים אלא שאם אדם אחד עושה תשובה אמיתית הוא מסיר את חרון האף מהעולם ואז לאחרים די בתשובה של ודוי דברים ומתקבלת תשובתם אף שאינה מושלמת וזהו שנרמז כאן "שובה ישראל עד ה' אלקיך" אדם אחד חזר בתשובה שלמה "עד ה' אלקיך" ולכן "קחו עמכם דברים" לכל השאר יספיק ודוי דברים ובכך "ישובו אל ה' ויתכפר להם".

שם:

מדוע כתוב "שובה ישראל" ומיד לאחר מכן חוזר "ושוּבו אל ה'?"

וביאר החפץ חיים שאנשים רבים באים לבית הכנסת ומבקשים סליחה מה' ומבטיחים כי מהיום ואילך יהיו טובים אך לאחר שהם סוגרים את המחזור ופונים לשוב לביתם שוכחים הם מאחוריהם בבית הכנסת את כל התפלות וההבטחות לפיכך "שובה ישראל" אם רוצים ישראל באמת לשוב בתשובה "קחו עמכם דברים" עליהם עמם את כל מה שאמרו בבית הכנסת ועל ידי כן יזכו באמת להגיע למצב של "שובו אל ה'".